

Digitalisaziun e «Green Deal» sco grondas sfidas

La Quotidiana fa bilantscha en discurs cun il parsura da la regenza grischuna Jon Domenic Parolini

CUN JON DOMENIC PAROLINI
HA DISCURRÌ MARTIN CABALZAR

■ **A la fin da l'onn ed al cumenzament d'in onn nov èsi usit da far revista e prevista. La Quotidiana fa quai oz en in discurs cun il parsura da la regenza grischuna Jon Domenic Parolini.**

Sper l'incumbensa da timunar las sesidas da la regenza ha il president er numerusas incumbensas da representaziun. Tge inscuters èn restads il megliaer en memoria?

Jon Domenic Parolini: In inscunter fitg spezial è stada la visita uffiziala dal chantun Grischun a la Fête des Vignerons a Vevey. Plinavant segir er l'averura da las festivitats da 100 onns Lia Rumantscha a Zuoz e las differentas visitas da las regenzas dals pajais, da las provinzas e dals chantuns vischins sco la Lombardia, il Tirol dal sid, il Principadi da Liechtenstein, il Vorarlberg, ils chantuns Son Gagl e Tessin. Jau hai plinavant pudì retschaiver durant quest onn differentas ambassaduras e differentes ambassadurs resp. consulas e consuls generals staziunads a Berna u Turitg, da la Germania, da la Frantscha, da la Gronda Britannia, da la Turchia, da la China e da l'Aserbaidschan. Quai èn stads inscuters zunt interessants.

Tge Az ha legrà spezialmain en il decurs da l'onn 2019 en il Grischun?

Jau hai visità tut las scolas professiunales e las purschidas dal dieschavel onn en il Grischun. Uschia sun jau stà a Glion, Cazas, Aschera, Tavau, Samedan, Passugg, Poschiavo, Sta. Maria e Cuir. Là hai jau gi contact er cun giarsunas e giarsuns ed hai vis tge bun sistem da scolaziun dual che nus avain en il Grischun. Plinavant hai jau gi en differentas occasiuns divers inscuters cun abitants ed abitants ch'han il basegn da pudair barattar in pèr pèr cun mai u far inqual dumonda. Quests inscuters pussibilteschans il contact direct cun la populaziun. Quai fa bain ed è er fitg impurtant per sentir il puls tar la populaziun.

Il contact cun la populaziun è fitg impurtant

Hai er dà en quest onn presidial dischillusiuns e trumpadas u eveniments dischagreabels?

Sco president han ins la responsabladad, sch'i capitass insatge spezial, da star nà e prender posiziun en num da la regenza. Chaussas fitg extraordinarias n'èn per fortuna betg capitadas quest onn.

Voss onn presidial è er stà sumbrivà in pau da l'affera da cartels e da las irritaziuns en connex cun l'infurmant Adam Quadroni. Il cussegl grond ha ussa prendì enconuschientscha dals rapports. Essas Vos satisfatg da quests resultats intermediars?

La cumissiun d'inquisiziun ha fatg lavur seriusa ed ha tratg sias conclusiuns. La regenza ha prendì posiziun envers il rapport ed era tratg sias conclusiuns.

Tge conclusiuns tira la regenza or dals sbagls capitads da differentas autori-tads?

Sco president da la regenza hai jau prendì posiziun durant la debatta dal cussegl grond e resumà nua che la regenza ha gia agì e nua ch'ella vul anc d'averar activa per meglierar la situaziun e per empruvar dad evitar cas sumegliants en l'avegnir. *Peter Peyer*, sco minister da polizia e giustia, ha precisà en ses votum nua che nus avain decidì dad agir.

Reagissas Vos oz – en enconuschientscha dals fatgs – auter che a sias uras sco capo communal da Scuol?

Areguard mia posiziun sco capo communal da quella giada hai jau prendì posiziun gia l'onn 2014 e l'onn 2018 envers ils meds da massa. In pèr da mias externaziuns n'èn betg vegnidas publicadas quella giada ed autras da maniera faussa. En tscherts meds da massa è vegnì preschentà in purtret unilateral senza resguardar las circumstanzas da quella giada ed auters fatgs impurtants. Per il mument na poss jau però betg dar ulteriuras infurmaziuns senza che vegn levà il secret d'uffizi co anteriur capo communal. Jau renviesch a las retschertgas che vegnan fatgas actualmain da la cumissiun parlamentara d'inquisiziun. I sa tracta da spetgar giu quests resultats.

La regenza ha deplorà l'entiert commess envers Adam Quadroni, ella n'è dentant betg sa perstgisada persuenter. Pertge atgnamain betg?

La regenza na sa perstgisada betg

La regenza ha tschernì actualmain la formulaziun dal deplorar.

En quest onn n'avais Vos betg mo presidià la regenza, mabain avais er midà dal departament d'economia publica e fatgs socials al departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient. Co avais Vos resentì questa midada?

Midar departament, ed il medem mument presidiar la regenza ed anc stuaier lavurar in mez onn senza secretari da departament, è stà ina gronda sfida. En quest nov departament datti er secturs fitg interessants che fan plaschair da prender per mauns, ed ina buna scolaziun sin ils differentes stgallims è insatge dal pli impurtant per nosa societad.

Nua tschentais Vos las prioritads strategicas per ils proxims onns en Voss nov departament?

Concept per la promoziun da la cultura

Tar la cultura preschentan nus il favrer il concept davart la promoziun da la cultura che sto vegnir discutà e decidì finalmain dal cussegl grond. En il sectur da scola sa tracti da prender per mauns ina revisiun parziala da la lescha da scola. Surtut vegnan giavischads midaments en il sectur da la scolina. Tar la promoziun da las linguas minoritars sa tracti dad analisar en detagl nua ch'ins po e sto midar insatge per avair in effect pli grond per il mantegniment da las linguas. En il sectur da l'ambient sa tracti da sa deditgar al program d'acziun «Green Deal».

La regenza vul er rinforzar la posiziun dal Grischun sco lieu da scolaziun e da perscrutaziun. Co duai quai succeder?

Ina giada investin nus fitg bler en in campus nov per la Scol'alta specialisada dal Grischun (SASGR). Nus purschain er maun per novas spiertas en questa scola. La Scol'alta da pedagogia duess er vegnir rinforzada e duess er pudair augmentar sia spierta, betg sco ultim er en il sectur da la scolaziun per l'instrucziun digitala. Ils instituts da perscrutaziun a Tavau duessan er vegnir rinforzads.

Quant ditg po il Grischun anc mantegnair sia purschida decentrala da scolas medias e professiunales en vista a la demografia en digren?

Purschidas innovativas en las scolas medias

Diversas scolas medias privatas en il Grischun èn dependentas da purschidas innovativas e da scolaras e scolaras interns per pudair cumpensar almain ina part da las scolaras e dals scolaras externs che mancan pervia dal svilup demografic per entant anc negativ. Las scolas professiunales pateschan er da quest svilup. Nus faschain tut il pussibel da pudair mantegnair purschidas decentralas. Quellas ston però er accumplir ils criteris qualitativs.

Sco chantun muntagnard è il Grischun pertutgà fermamain dals effects negativs da la midada dal clima e vul perquai lantschar in «Green Deal». Tge munta quai?

Cun in plan d'activitad cun bleras mesiras vul il cussegl grond che la regenza mussia si nua che nus stua in agir per pudair restrenscher las emissiuns. La regenza ha cumbinà quest plan d'acziuns cun sia strategia da clima che prevesa dus champs d'activitad en il sectur da mesiras da protecziun dal clima. Quai è la substituziun da purtaders d'energia fossila tras energia regenerabla e l'augment da l'effizienz ed il respargn d'energia. Ulteriurs secturs èn previs tar adattaziuns al clima che sa mida e tar la sensibilisaziun da la populaziun.

Il Grischun è il sulet chantun triling da la Svizra. N'essas Vos betg er da l'opiniun che las traits culturals grischunas vivian plitost ina sper l'autra enstagl ina cun l'autra? Co pon ins meglierar questa discrepanza tranter las proclamaziuns e la pratica?

Quai constat per part, ma nus avain er adina puspè situaziuns nua ch'exponents da las traits linguas e culturas vegnan ensem e vivan la trilinguitad. In exempel, nua ch'ins po far anc dapli, è tar il barat da classas tranter las differentas regiuns. La devisa sto esser pli savens quella che mintgin discurs-

ra sia lingua e ch'ils auters sa dattan fadia d'enclerger l'auter! Quai stuess d'averar il cas normal.

Barat da classas tranter las regiuns

Il rapport elavurà per incumbensa da la confederaziun dal Center per democrazia Aarau vegn a la conclusiun ch'il chantun Grischun surpiglia me-mia pauca responsabladad per il mantegniment e per la promoziun dal talian e dal rumantsch. Essas Vos er da quest avis e nua vesa la regenza pussaivladads da far remediura?

I n'è betg mal sch'igl è da temp en temp insatge da l'extern che dat impuls e di nua ch'ins pudess meglierar insatge. Cun tut quai ch'è vegnì scrit n'essan nus betg perencletgs. Nus prendain però seri-us il rapport, essan londervi a l'analisi en detagl ed a trair nosas conclusiuns cun eventualas mesiras correspundentas.

Crittigada vegn cunzunt er la furmaziun linguistica da la magistraglia. Co giuditgais Vos la situaziun sco schef dal departament responsabel?

La cumpetenza linguistica da la magistraglia giuvna po esser fitg differenta, tut tenor la qualificaziun ch'ella porta cun sai da vart da chasa, da la scola obligatoria resp. dal gimnasi u da la maturitad professiunala. Impurtant èsi che mintgin saja conscient nua ch'ella u el ha mancos e saja lura er pront da sa scolar vinavart correspudentamain.

Er sin il sectur da la scola è prevista in'of-

fensiva digitala. Quella va dentant per gronda part a donn e cust da las vischnancas?

Ils custs per la digitalisaziun van per part propi a donn e cust da las vischnancas. Las vischnancas èn er responsablas per ina scolaziun adequata e moderna conform als basegns dad oz, e latiers tutga er la digitalisaziun. Il chantun porscha però er maun en differentes secturs per meglierar la situaziun, uschia surtut tar la scolaziun da la magistraglia.

Grazia al sustegn supplementar dal chantun e da la confederaziun èsi reussi da crear la Fundaziun Medias Rumantschas (FMR) che prevesa ina collavuraziun intensiva tranter medias publicas e privatas. Essas Vos – sco anteriur engaschà parsura da l'anr – satisfatg da quest svilup?

In bun servetsch a la pressa rumantscha

Sco anteriur president da l'anr dal 1996 fin il 2014 hai jau persequit activamain l'entir svilup da la pressa rumantscha. L'anr e LQ han fatg in bun servetsch a la pressa rumantscha durant ils ultims passa 20 onns. Grazia fetg a Guido Jörg e sia squadra da l'anr ed a Martin Cabalzar cun sia squadra da LQ! Us è vegnì il mument nua ch'igl è da trair a niz las sinergias tranter ils meds da massa electronics e quels stampads. Quai è reussi grazia a la collavuraziun stretga cun RTR, cun il consentiment da l'Uffizi federal da comunicaziun ed er grazia ad in augment considerabel dals meds finanzials da la confederaziun e dal chantun.

Sin rucca stattan er las novas convegnas da prestaziun cun las organizaziuns linguistics e culturals e cun la confederaziun. Cun tge midadas essenzialas dastgan u ston ins quintar?

Eventualas conclusiuns concretas dal rapport dal Center per democrazia Aarau pudessan avair in'influenza sin l'incumbensa da prestaziun da la confederaziun cun il chantun ed er sin las incumbensas da prestaziun cun las organizaziuns

linguisticas. Detagls na savain nus anc betg.

Datti – sin fundament dal rapport dal Center per democrazia – ch’ha constatà differents deficits en la promoziun linguistica – lura er dapli daners da Berna?

La confederaziun è stada pronta dad augmentar a partir da l’onn 2020 la contribuziun per 300 000 francs per la FMR e per 100 000 francs per mesiras en la diaspora. Nus savain er che mesiras per la promoziun dal rumantsch en la diaspora ordaifer il chantun Grischun custan subit bler per avoir in effect. Vulain guardar tge che l’avegnir ans porta.

Il chantun Grischun dispona ussa d’ina nova lescha davart la promoziun da la cultura. Il concept da cultura che furma la basa da questa lescha sco er da la dotaziun finanziala da las contribuziuns a la cultura lascha dentant anc adina spetgar?

Il concept davart la promoziun da la cultura per ils onns 2021–2024 vegn sco gia ditg preschentà al public il favrer 2020. Igl è previs ch’il cussegl grond debatteschia lasura durant la sessiun d’avrigl. Quants meds finansials ch’ils secturs, nua che nus vulain metter la paisa principala, custan dapli e quants meds finansials che vegnan lura propi mess a disposiziun supplementarmain na savain nus betg. In fatg è che – suenter che la lescha da cultura è entrada en vigur – la regenza ha gia decidì incumbensas da prestaziun cun 70 instituziuns culturalas che survegnan dapi lura contribuziuns annualas.

Vus essas er minister da sport. Co giuditgais Vos las schanzas ch’il Center federal da sport a Lai po la finala tutina vegnir realisà?

Il fatg ch’il cusseglier dals chantuns Stefan Engler ha inoltrà ensemen cun dus collegas dal parlament federal in’incumbensa che prevesa da vulair realisar trais centers en Svizra e betg mo in augmenta las schanzas.

Tge prioritads e tge accents èn previs en il program guvernamental ed en il plan da finanzas per ils onns 2021–2024 ch’è vegnì discutà dacurt en il cussegl grond e ch’è dacurt er gist vegnì sancziunà da la regenza?

Il Grischun sco lieu d’abitar, scolaziun e lavur

La regenza ha preschentà il program guvernamental ed il plan da finanzas per ils onns 2021–2024 suenter ch’il cussegl grond aveva decidì l’avust 2019 las finiras politicas e las maximas. Il chantun Grischun duess sa posiziunar meglier sco chantun da muntogna innovativ ed orientà vers in futur digital. Il chantun duess sa sviluppar en vista a la midada dal clima cun il «Green deal» da maniera persistente. Sco terz element duessan la pluralità dal chantun e l’attractività da las differentas parts dal chantun sco lieu d’abitar, da scolaziun e da lavur vegnir mantegnidas e promovidas.

Nus giain vers Nadal. Jau poss m’imaginar ch’il president da la regenza sa legra d’intgins dis da recreaziun suenter in onn presidial fitg intensiv. Tge fa Jon Domenic Parolini sur Nadal e Bumaun?

Jau m’allegrel sin blers bels muments ensemen cun mia famiglia a chasa a Scuol ed er cun activitads sportivas cun ir cun ils skis alpin, cun far passlung e sche pussibel er cun far turas cun ils skis. Jau giAUD segir in pèr dis recreativs e pli quiets.